

דמוקרטיה במשבר – סדרת פעילויות למערכת החינוך

בימים פוליטיים סוערים אלו במדינת ישראל, למערכת החינוך תפקיד בעל ערך רב, והוא להנגיש לתלמידים ולתלמידות את הידע על הסוגיות העומדות על הפרק ולהבהיר את המשמעויות הדמוקרטיות קצרות וארוכות הטווח שלהן. כמו כן, על המערכת לתת בידי תלמידיה את הכלים הדמוקרטיים להשפעה על מקבלי ההחלטות במידה והם בוחרים בכך. כל אלו בכפוף לחוק החינוך הממלכתי הממליץ על חינוך לדמוקרטיה, לחשיבה ביקורתית ולמעורבות חברתית (**חוזר מנכ"ל: התכנית הלאומית ללמידה משמעותית – השיח החינוכי על נושאים השנויים במחלוקת**); וגם **חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953 (סעיף 2)**.

מדרשת אדם מציעה סדרת מערכי פעילות אקטואליים לדיון בכיתה להבנת הסוגיות הדמוקרטיות השנויות במחלוקת העומדות על הפרק. **שלושה מערכי פעילות ראשונים בסדרה זמינים להורדה**. בשבועות הקרובים נמשיך ונעלה בכל פעם פעילות אחת נוספת, אותה תוכלו להעביר בחדר המורים, בכתה או בכל מסגרת חינוכית ואזרחית אחרת בה אתם פעילים.

אנו ממליצים בצד זאת לקיים השתלמות לצוותים החינוכיים, כדי שיוכלו להכיר לעומק את שיטת ההנחיה של מדרשת אדם "**בצוותא – המרה של קונפליקט בדילמה**", המוצעת ולמצות את פוטנציאל החשיבה המצוי בכל אחת מהפעילויות.

נושאי הפעילויות בסדרה:

1. הכרעת רוב ועריצות רוב בדמוקרטיה.
2. בחירת שופטים בדמוקרטיה כיצד?
3. מה בין חופש ביטוי לבין הסתה בכלל והסתה לגזענות באופן מיוחד.
4. פסקת ההתגברות
5. הפרדת רשויות וחשיבותה.
6. הזכות לבחור ולהיבחר
7. שידור ציבורי ושידור פרטי ותפקידם בדמוקרטיה.
8. הפרדת דת ומדינה.
9. שוויון מגדרי ושוויון בין המינים
10. מחאה לגיטימית מהי?

- הערה: סדר הופעת מערכי הפעילות יהיה מותנה באירועים האקטואליים.

מוזמנים ומוזמנות ליצור קשר איתנו,

ד"ר אוקי מרושק-קלארמן,

מנכ"לית מדרשת אדם

054-4448290 054-4448290 | uki@adaminstitute.org.il

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

הפעלה ראשונה: הכרעת רוב ועריצות רוב

מטרת הפעילות:

לבחון את השאלה: כיצד מתגוננים נגד עריצות הרוב במדינות דמוקרטיות?

חומרים/עזרים:

דף עם רשימת מקרים להכרעה – עותק לכל תלמיד/ה (דוגמה מצורפת).

מהלך הפעילות

שלב א': בירור מהי עריצות רוב ודיון במקרים

1. בירור מהי עריצות רוב:

- התלמידים/תלמידות מתבקשים לחפש בגוגל הסבר על המושג "עריצות רוב";
- לאחר שקראו – הם מתבקשים להסביר לחבריהם וחברותיהן בכמה מילים מה הבינו ממה שקראו.

2. מקרים לדיון:

א. מחלקים לכל משתתף/משתתפת את רשימת המקרים שלהלן, כל אחד/אחת מתבקש/ת להחליט מהי הדרך המיטבית להתמודד איתם.

- דיירי בניין בן 5 קומות היו צריכים להחליט היכן יונח פח האשפה של הבניין בו הם חיים. הדיירים החליטו ברוב קולות כי הפח צריך להיות מונח לפתחו של הדייר בקומה הראשונה.
- בכתת בית ספר רוב בנים ומיעוט בנות. מספר הבנים 20 ומספר הבנות 10. בכתה התקיימה הצבעה למי תינתן הרשות לשחק במגרש בית הספר בהפסקות. רוב הבנים בכתה החליטו שהמגרש יעמוד לרשותם בהפסקות.
- בכתת בית הספר רוב בנות ומיעוט בנים. מספר הבנות 20 ומספר הבנים 10. בכתה התקיימה הצבעה והבנות החליטו שהמגרש יעמוד לרשותן בהפסקה.
- **אחר:** הוסיפו דוגמה משלכם למצב של עריצות רוב. הדוגמה יכולה להיות מהבית, הכתה, הקהילה או המדינה.

ב. הקבוצה תחולק לקבוצות בנות 5 משתתפים כל אחת. כל קבוצה תתבקש להחליט כיצד לנהוג בכל אחד

מהמקרים שברשימה שלעיל:

1. לקבל את הכרעת הרוב.
2. להתנגד באופן אישי להחלטת הרוב (לא להצביע יחד אתו)
3. לחוקק חוקה בה יהיה כתוב שבמצבים מסוג זה הרוב אינו רשאי לקבל את ההחלטה אלא גורם בעל סמכות שונה. (מה תהיה הסמכות?)
4. להיפרד מהרוב וליצור קבוצה חדשה.
5. אחר

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

ג. נציגי הקבוצות יציגו את עמדותיהם בנושא בפני מליאת הכתה. ניתן יהיה לשאול שאלות הבהרה. אם יש זמן, המנחה יציע למשתתפים ולמשתתפות לבחון את היחס בין הרוב למיעוט בקבוצה הקטנה בה התקיים הדיון; לבחון אם היו מרוצים ממנו וכיצד היו משנים את היחס במידה ולא היה נכון מבחינתם?

שלב ב' - כיצד מונעים את עריצות הרוב במדינות דמוקרטיות שונות בעולם?

מטרת חלק זה של הפעילות היא ללמוד על הדרכים השונות הקיימות בעולם כדי למנוע עריצות רוב.

1. חלוקה לקבוצות עבודה קטנות של 4-5 משתתפים/ות כל אחת לביצוע משימה בשיטת הג'יקסו:

לדוגמה, אם קיבלו את המשימה לראות כיצד חוקי יסוד מונעים עריצות רוב, יחפשו על כך מקורות, ילמדו עם חברי קבוצתם ויתכננו איך להסביר זאת בצורה המיטבית לחבריהם).

כל קבוצה תחפש בגוגל את אחד מהכלים או המנגנונים המתוארים בהמשך בהם נעשה שימוש בעולם במטרה למנוע עריצות רוב. חברי הקבוצה יקראו ביחד את הטקסט המתאר את הדרך אותה התבקשו לחקור. הם יסבירו האחד לשני ולשנייה מה הבינו ויגבשו עמדה כיצד להסביר זאת לחברי הקבוצות האחרות.

2. חלוקה מחדש לקבוצות בנות 4-5 משתתפים.ות – בכל קבוצה יהיה נציג/ה מכל קבוצות הג'יקסו הנ"ל, כך שבכל אחת מהן ניתן יהיה ללמוד על כל הגישות הקיימות בעולם. כל משתתף

הקבוצות החדשות הן קבוצות מעורבות של תלמידים מהקבוצות הקודמות.

יסביר לחברי וחברות הקבוצה מה למד בקבוצה הקודמת שהיה בה על הדרך למנוע עריצות רוב.

3. התלמידים והתלמידות יתבקשו לחשוב ולהחליט מהי הדרך המיטבית למנוע בה עריצות רוב במדינת ישראל. הם יתבקשו לדרג את האפשרויות מהטובה ביותר לפחות טובה - מהדמוקרטית יותר לדמוקרטית פחות.

4. התלמידים.ות יתייחסו לדיון הציבורי המתקיים בימים אלו במדינת ישראל וישתפו את חבריהם בתשובה לשאלה האם המידע שנוסף להם מהלמידה המשותפת גורם להם לראות באופן שונה את הדיון הציבורי המתקיים בימים אלו במדינת ישראל או לא?

הנושאים אותם תתבקש כל קבוצה לחקור (בשלב הראשון כל קבוצה חוקרת נושא אחד.

1. קבוצה ראשונה - חוקה דמוקרטית כאמצעי להגנה בפני עריצות רוב.
2. קבוצה שנייה - חוקי יסוד כאמצעי הגנה בפני עריצות רוב.
3. קבוצה שלישית - בית הדין לצדק של האיחוד האירופי. (בית דין על לאומי)
4. קבוצה רביעית - בג"ץ
5. קבוצה חמישית - שני בתי נבחרים (פרלמנט ארה"ב כדוגמה).
6. אתם יכולים להוסיף אפשרות משלכם.

5. פעילות לסיכום:

- המשתתפים והמשתתפות יתבקשו לציין בסבב מהו הדבר המשמעותי ביותר שלמדו בשני המפגשים בקבוצות – האם הלמידה רלוונטית לחייהם החברתיים בבית הספר? האם היא רלוונטית לדיון הציבורי המתקיים בימים אלו במדינת ישראל?
- מה אנו יכולים ללמוד על המתרחש סביבנו בימים אלו ומהם הדרכים המיטביות להתמודד עם החשש לעריצות רוב בכל מדינה ובישראל בכלל זה?

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

דף מקרים לדיון

א. עבודה אישית: עליך להחליט מהי הדרך המיטבית להתמודד עם כל אחד מהמקרים שלפניך.

• דיירי בניין בן 5 קומות היו צריכים להחליט היכן יונח פח האשפה של הבניין בו הם חיים. הדיירים החליטו ברוב קולות כי הפח צריך להיות מונח לפתחו של הדייר בקומה הראשונה.
• בכתת בית ספר רוב בנים ומיעוט בנות. מספר הבנים 20 ומספר הבנות 10. בכתה התקיימה הצבעה למי תינתן הרשות לשחק במגרש בית הספר בהפסקות. רוב הבנים בכתה החליטו שהמגרש יעמוד לרשותם בהפסקות.
• בכתת בית הספר רוב בנות ומיעוט בנים. מספר הבנות 20 ומספר הבנים 10. בכתה התקיימה הצבעה והבנות החליטו שהמגרש יעמוד לרשותן בהפסקה.
• אחר: הוסיפו דוגמה משלכם למצב של עריצות רוב. הדוגמה יכולה להיות מהבית, הכתה, הקהילה או המדינה.

ב. עבודה קבוצתית: החליטו כיצד יש לנהוג בכל אחד מהמקרים שברשימה שלעיל:

1. לקבל את הכרעת הרוב.
2. להתנגד באופן אישי להחלטת הרוב (לא להצביע יחד אתו)
3. לחוקק חוקה בה יהיה כתוב שבמצבים מסוג זה הרוב אינו רשאי לקבל את ההחלטה אלא גורם בעל סמכות שונה. (מה תהיה הסמכות?)
4. להיפרד מהרוב וליצור קבוצה חדשה.
5. אחר

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

הפעלה שנייה - בחירת שופטים בישראל

בימים אלו מתקיים דיון נוקב במדינת ישראל על הדרכים הראויות למנות את שופטי ישראל. בפעילות המוצעת ננסה לבחון עם משתתפי הסדנאות במדרשת אדם מהן הדרכים הראויות לבחירת שופטים במדינת ישראל.

”במדינה הדמוקרטית הרשות השופטת היא אחת משלוש רשויות השלטון (המחוקקת, המבצעת והשופטת), על האיזונים והבלמים ביניהן. הרשות השופטת מופקדת על שמירת שלטון החוק, שהכל כפופים לו: רשויות השלטון, אזרחי המדינה וכל הבא בשעריה”. כמו כן מגשימה הרשות השופטת את זכויות האדם (חירות, כבוד, שוויון ועוד) ואת ערכי הדמוקרטיה המהווה את מבצרה הערכי והמוסרי של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.”

”השופט נוטל על עצמו מטלה כבדה ואחריות גדולה, בעשותו במלאכת השיפוט פוסק השופט בסכסוכים בין אדם לחברו ובין אדם לרשות במקרים הבאים לפניו. הוא מכריע בדיני ממונות, ובדיני נפשות וקובע נורמות וערכים המעוגנים ומגולמים בחוק. הוא שומר על התנהלותן התקינה של זרועות השלטון ומונע חריגה מסמכות, שימוש לרעה בה ופגיעה בלתי מידתית ושלא לתכלית ראויה בזכויות האדם...”. (מתוך מאמר של: [המכון הישראלי לדמוקרטיה, דמותו של השופט](#), 25.4.2012, טובה שטרסברג-כהן)

כפי שאנו רואים, תפקיד זה הוא רב אחריות ולמילוי שלו נדרש ידע רב, תכונות מוסריות, ומחויבות לשלטון החוק ולזכויות אדם. כיצד ניתן לאתר את בעלי הסגולות המתוארות ומיהם אלו המסוגלים לאתרם? סוגיה זו מעסיקה אזרחים ואזרחיות רבים, פוליטיקאים, אנשי משפט, פילוסופים פוליטיים, אנשי מדע המדינה ואחרים. מטרת הפעלה זו היא לפתוח צוהר לתלמידים ולתלמידות לדיון המורכב בסוגיה זו וכן להכיר להם את הדרכים הנהוגות במדינות שונות בעולם לעניין זה. הפעילות היא משחקית, אשר לכאורה רחוקה מרחק רב מעולם המשפט. אנו נעסוק תחילה בדיון בשאלת המינוי הראוי של שופטים במשחקי כדור בספורט, כדי לאפשר לתלמידים ולתלמידות להתחבר לסוגיה המורכבת בדרך חווייתית, ופשוטה. מהאנלוגיה המשחקית, נתקדם אל הדיון החברתי הפוליטי המסעיר את החברה הישראלית בימים אלו ונאפשר למשתתפים ולמשתתפות, ללמוד על הנעשה בארץ ובעולם בתחום זה. אנו מקוות שתמצאו פעילות זו מהנה ומועילה.

מטרות הפעילות:

- לבחון מהי הדרך הדמוקרטית המיטבית לבחירת שופטים במדינת ישראל.
- ללמוד על הדרכים לבחירת שופטים במדינות דמוקרטיות בעולם.

חומרים/עזרים:

- 🔗 כדור משחק (כדור-רגל או כדור-יד), אמצעי לסימון המגרש (גיר, מסקינטייפ וכד').
- 🔗 2 חפיסות שוקולד (רגיל, ללא גלוקן, טבעוני, כשר, אחר)

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

חומרים תיאורטיים:

1. רקע תיאורטי השוואתי על מינוי שופטים בעולם – כיצד בוחרים שופטים במדינות אחרות - הליכי מינוי שופטים – מבט השוואתי: <https://www.idi.org.il/parliaments/7961/7977>
2. מהו החוק לבחירת שופטים במדינת ישראל עד לימים אלו? - מאמר: מינוי שופטים בישראל: שאלות ותשובות - <https://www.idi.org.il/articles/46596>
3. סרטון קצר על מינוי שופטים במדינת ישראל - סרטון של המכון הישראלי לדמוקרטיה: https://www.youtube.com/watch?v=m5IQ45_m2Wo
4. מאמר "דמותו של שופט" <https://www.idi.org.il/parliaments/7961/7966>

מהלך הפעילות :

הפעילות בשלב הראשון כוללת הצעה למשחק "כדור-יד" ולאחר מכן דיון. לא חייבים לקיים את המשחק, אבל צריך להתנהל כאילו הוא עומד להתקיים. מה שחשוב הוא הדיון. מי שרוצה ליישם את ההחלטה שקבוצות הדיון יקבלו ולשחק את המשחק אחרי הדיון, מוזמן/מוזמנת לעשות זאת. אם המשחק לא מתקיים, אפשר פשוט לתת את השוקולד למשתתפים ולמשתתפות.

שלב א' – התארגנות לקראת משחק קט-יד:

1. הכנה לקראת המשחק: מוודאים שיש כדור משחק; מסמנים שערי משחק וסימון קו אמצע של המגרש/כיתה (אפשר עם גיר או כל אמצעי אחר, אפשר לשחק את המשחק בחצר בית הספר).
2. מחלקים את הכתה ל-2 קבוצות מתחרות ומסבירים את חוקי המשחק:
 - מטרת המשחק: להבקיע מספר שערים רב יותר משל הקבוצה השנייה.
 - הדרך להעביר את הכדור בין השחקנים והשחקניות הוא באמצעות מסירות ביד.
 - כל קבוצה תמנה שוער/ת.
 - משך המשחק יהיה 10 דקות (אלא אם יהיה תיקו ואז תהיה הארכה).
 - הקבוצה המנצחת תזכה בפרס (השוקולד).
 - מסבירים שהמשחק יתקיים רק אחרי הדיון של הסעיף הבא.

שלב ב': דיון מקדים למשחק

- לפני תחילת המשחק יש לקיים דיון מי יהיו השופטים במשחק קט-יד, בשלבים שלהלן:
1. הכיתה תחולק ל-5 קבוצות דיון. כל קבוצה תתבקש לענות על השאלות הבאות ולגבש עמדה מוסכמת שתיושם בעת המשחק:
מי ימנה את 3 השופטים והשופטות במשחק?
 - המורה או המנחה
 - חברי הקבוצה החלשה יותר.
 - חברי הקבוצה החזקה.

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

- תלמידים ותלמידות שאינם משחקים. (כתות אחרות, תלמידים מאותה כיתה שלא רצו לשחק, אחר).
- מומחים למשחק קט יד.
- נציגים מכל הקבוצות הנ"ל, וכמה מכל קבוצה ?
- אחר .

2. הקבוצות תגבשנה החלטה מי ימנה את השופטים למשחק וינסחו את הנימוקים להחלטה שלהם, כדי להביא אותה בפני המליאה.

3. **דיון במליאה** – בירור עמדתם של המשתתפים/משתתפות (כקבוצה או כיחידים) לגבי מינוי השופטים במשחק:

- מי צריך לבחור את השופטים?
- מבין אלו קבוצות הם יכולים להיבחר? לבקש שינסחו עקרונות למינוי ראוי של השופט./השופטת על ידי מי צריכים להיבחר ומי אסור לו שיבחר אותם?
- האם יש דמיון בין הסוגיות שעלו לדיון בהפעלה לבין הדיון המתקיים בימים אלו על מינוי שופטים לבית המשפט העליון? (אם חסר לתלמידים ידע בסיסי בנושא, אפשר לספק להם חומרים כתובים המופיעים ברשימת החומרים למעלה).
- תארו את ההקבלה בין הדיון שהתקיים בכיתה לבין הדיון המתנהל במציאות.
- האם הכללים והעקרונות לבחירת שופטים שקבעו בחלקה הראשון של הפעילות תקפים לדעתם גם לעולם המשפט ולעולם הפוליטי בישראל. במה כן ובמה לא?

שלב ג' - מינוי שופטים במערכות המשפט בעולם כולו.

1. מעמידים לרשות המשתתפים/משתתפות מידע השוואתי על הדרכים בהן ממונים שופטים לבית המשפט העליון במדינות שונות בעולם בקישור: <https://www.idi.org.il/articles/46596>.
2. חלוקה לקבוצות בנות 5 משתתפים/ות כל אחת שיודונו על הדרך המועדפת לדעתם למינוי שופטים מבין הדרכים המוצעות במדינות השונות, כולל ישראל. הם יתבקשו להשתמש בעקרונות שביססו בחלק א' של הפעילות.
3. המנחה תעמת את עמדתם עם העמדות שהוצעו לגבי מינוי השופט במשחק. האם העקרונות היו דומים? שונים? ממה נובע השוני? האם השוני מוצדק? האם השוני נובע מאינטרסים שונים בשני המצבים?
4. **סיכום במליאה:** המשתתפים/משתתפות יציגו את עמדותיהם ביחס לתהליך בחירת השופטים הראוי לדעתם.

אפשרות פעילות למורים ומורות נועזים – לקיים את המשחק:

מורים ומורות נועזים, יכולים לקיים את המשחק באופן ממשי – בכפוף להחלטה שקיבלו קבוצות הדיון במליאה, ולהתחיל אותו במינוי שופט מאחת הקבוצות. אם תתעורר התנגדות למינוי, הם יעצרו את המשחק, יחלקו את התלמידים לקבוצות, יבקשו אותם לנמק את התנגדותם ולאחר מכן לבחור מבין האפשרויות הנוספות המופיעות בהפעלה.

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

הפעלה שלישית: מה בין חופש ביטוי להסתה

בימים אלו של משבר פוליטי בישראל ושל מחלוקות קשות על דרכה הראויה של החברה הישראלית בעתיד הקרוב והרחוק, שפת הדיבור הופכת קשה ופוגענית. הרצון להגן על חופש הביטוי כעקרון מרכזי וחשוב ביותר בחיים הדמוקרטיים, פוגש ברצון להגן על עצמנו מפני הרס היחסים בין השותפים בחברה ובסכנה מפני מעשים אלימים להם דיבור מסית עלול לגרום. כדי להגן עלינו מפני הסכנות שדיבור יהפוך למעשה אלימות הרסני, המחוקקים בארצות השונות חוקקו חוקים נגד הסתה ואלו מגבילים את חופש הביטוי. השימוש בחיי היום יום במושג ההסתה נעשה לעיתים במטרה למנוע את חופש הביטוי מהאחר, רק משום שאינו עולה בקנה אחד עם העמדות שלנו, ולא בהכרח מפני שהוא מסוכן לנו. וכן, לעיתים אנו מתירים דיבור מסוכן לחיי אדם, רק משום שהוא עולה בקנה אחד עם האידאולוגיה שלנו. בהפעלה זו ננסה להבין לעומק מהי הסתה, כדי שלא להפוך את השימוש בה כלי לצמצום חופש הביטוי ללא הכרח. נביא בפני התלמידים שתי גישות תיאורטיות על טיבה של ההסתה וכן את החוק למניעת הסתה של מדינת ישראל. למידה שלהם תוכל, כך אנו מקווים, להרחיב ולהגן על חופש הביטוי מחד ולצמצם את סכנות ההסתה מנגד.

מטרות הפעילות:

- ללמוד על הגישות השונות להבחנה בין חופש ביטוי להסתה.
- ללמוד את החוק במדינת ישראל נגד הסתה וגזענות.
- לתרגל את היכולת להבחין בין חופש ביטוי להסתה.

אמצעים

- 🔗 טקסט: שתי גישות להבחנה בין חופש ביטוי להסתה – עותק לכל משתתף/משתתפת (מצורף).
- 🔗 החוק נגד הסתה לגזענות (מצורף).
- 🔗 טלפונים ניידים.

מהלך הפעילות

1. לימוד הגישות להבחנה בין חופש ביטוי להסתה בכלל ולגזענות באופן מיוחד
 - המשתתפים. ות מתבקשים לקרוא את הטקסט: "שתי גישות להבחנה בין חופש הביטוי להסתה לגזענות".
 - לאחר מכן הם מתבקשים להביא אירועים המדגימים את כל אחת מהגישות הנ"ל.
 - מקיימים דיון במליאה בניסיון להבהיר את השוני בין הגישות.
2. תרגול הידע שנלמד, בהקשר לאירועים אקטואליים (בקבוצות קטנות) – עם טלפונים ניידים.
 1. חלוקה לקבוצות בנות 4-5 משתתפים.ות.
 2. חברי כל קבוצה כל קבוצה מתבקשים לחפש בטלפונים הניידים שלהם דוגמאות להסתה, במסרונים שכתבו להם, או באלו שהם כתבו לאחרים, על פי הקריטריונים שנלמדו.

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

3. חברי הקבוצה ישתפו את חבריהם בטקסטים השונים שמצאו ברשת, וינסו להשיב ביחד על השאלות הבאות
- "האם האירוע המתואר הוא אירוע של הסתה לגזענות או לא?
- א. לפי איזו גישה הוא אירוע של הסתה ולפי איזו לא?
- ב. האם יש לאסור בחוק ביטוי כמו זה שתואר באירוע שהציגו בפני חבריהם וחברותיהם?

4. דיון מסכם במליאה

- המשתתפים/משתתפות יתבקשו לסכם את הדברים שנלמדו במפגש בהתייחס לנקודות הבאות:
- מהם הקשיים הקיימים בכל אחת מהגישות להגדרת תופעת ההסתה?
 - איך נתייחס, ומה ניתן לעשות כאשר מתגלעים גילויי גזענות בבית הספר, בקהילה ובמדיה החברתית?

חלק ב' להפעלה, לאלו המבקשים להעמיק וללמוד על החוק הישראלי נגד הסתה לגזענות.

1. בירור היחס של המשתתפים.ות לחוק נגד הסתה לגזענות (בקבוצות קטנות)

- המשתתפים יתבקשו לקרוא בקבוצות הקטנות את החוק נגד גזענות. הם יתבקשו להזכיר ולרשום לחבריהם את האירועים בהם דנו בחלק א' של הפעילות.
- לאחר מכן הם יתבקשו לומר האם היו פונים לבית המשפט כדי לטפל באירוע שקיבלו. מהם הנימוקים שלהם לפנות למערכת המשפט ומהם הנימוקים שלהם נגד?

2. דיון מסכם במליאה:

- המשתתפים/משתתפות יתבקשו לסכם את הדברים שנלמדו במפגש בהתייחס לנקודות הבאות:
- מהם הקשיים הקיימים בכל אחת מהגישות להגדרת תופעת ההסתה?
 - במה החוק נגד הסתה לגזענות מסייע לנו כחברה, והאם הייתם משנים אותו?
 - האם יש לחוקק בבית הספר חוק נגד הסתה לגזענות?

מדובר בנוסח משפטי ויתכן כי יידרשו הסברים לנוסח החוק. המשתתפים יסייעו אלו לאלו.

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

מידע למנחה:

הגישה התועלתנית

הגישה התועלתנית מבחינה בין חופש הביטוי לבין ההסתה, על פי מבחן התוצאה הצפוי בו, ומציעה לבחון האם הביטוי בו מדובר מהווה סכנה ממשית לאדם ולסביבתו (על פי עקרון הסכנה הברורה והמיידית = הוודאית). הסכנה הוודאית כתוצאה מהדיבור, היא המפתח לאבחנה בין חופש ביטוי, לבין הסתה. **יתרונות וחסרונות הגישה התועלתנית:** באופן כללי, היתרון של הגישה התועלתנית היא בהרחבת חופש הביטוי, משום שההגבלות עליו מתקיימות רק כאשר יש סכנה וודאית כתוצאה מהביטוי המסית. בכל מקרה אחר, אין איסור על ביטוי, גם אם הוא פוגע במישהו.

הגישה העקרונית

הגישה העקרונית בוחנת את תוכן דבריו של האדם, ללא קשר למצב בו הם נאמרים. תוכן השולל את עקרונות הדמוקרטיה חייב להיות מוגבל או אסור בביטוי, בין אם כרוכה בכך 'סכנה מיידית' ובין אם לאו. **יתרונות וחסרונות הגישה העקרונית:** באופן כללי, כוחה של גישה זו הוא בצמצום צורות דיבור פוגעניות. אבל מכאן גם חסרונה – שהרי צמצום ביטוי, גם אם הוא פוגעני מקדם לעיתים חשיבה רציונאלית, הבנה של המציאות, ביטוי אישי ועוד בנוסף, קיים קושי מהגדרה של צורות דיבור פוגעניות, ומה שעבור האחד נחשב פוגעני, יכול להראות עבור האחר באופן אחר.

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

כרטיסיות הגדרה לשתי הגישות

כרטיסיית הגדרה א' – העמדה התועלתנית

עקרון הסכנה הברורה והמיידית להבחנה בין חופש הביטוי להסתה (מבחן התוצאה)

העמדה התועלתנית מגדירה הסתה כדיבור המהווה "סכנה ברורה ומיידית". השאלה המכרעת היא – באיזה הקשר נאמרו הדברים ומה צפויה להיות השפעתם בטווח הקצר.

[...] השופטים "אגרנט וברק אימצו לכן את גישתו של הולמס, שעל פיה מותר, ואף ראוי, לדכא את חופש הדיבור, כאשר קיימת 'סכנה ברורה ומיידית' או 'ודאות קרובה' לפגיעה קשה בביטחון האישי או הקולקטיבי כתוצאה מן 'הדיבור'. [...]

הסתה היא התבטאות, שיוצרת בנסיבות העניין (תוכן ההתבטאות, הדובר, השומע והאווירה) הסתברות של הובלה למעשים אלימים ולא חוקיים" (משה נגבי, 1997).

כרטיסיית הגדרה ב' - העמדה העקרונית

להבחנה בין חופש הביטוי להסתה (מבחן התוכן)

העמדה העקרונית קובעת, כי יש להגדיר דברים כהסתה על פי תוכנם. הסתה אינה צריכה להיות מאופיינת על ידי הערכת תוצאות המעשה, אלא באופן עקרוני. תוכן השולל את עקרונות הדמוקרטיה חייב להיות מוגבל או אסור בביטוי, בין אם כרוכה בכך "סכנה מיידית" ובין אם לאו. יש לשלול דיבורים שיש בהם ביטול ההסכם הדמוקרטי לפיו "לכל אדם זכות שווה לחירות". על פי קריטריון זה, אין זה הוגן שמי שאינו מקבל עליו את העקרונות הדמוקרטיים יזכה מפרותיו.

"נושא הגנת הדמוקרטיה הוא בגדר של עיקרון מוסרי ולא עניין המותנה ברמת הסכנה או בקרבתה" (כהן אלמגור, 1994:241).

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה

חוק איסור הסתה לגזענות (תיקון: תשמ"ו, תשנ"ח)

סימן א' 1 הסתה לגזענות, לאלימות או לטרור (תיקון תשס"ב)	
144 א.	<p>הגדרות (תיקון: תשמ"ו, תשנ"ח)</p> <p>בסימן זה –</p> <p>"גזענות" - רדיפה, השפלה, ביזוי, גילוי איבה, עוינות או אלימות, או גרימת מדנים כלפי ציבור או חלקים של האוכלוסיה, והכל בשל צבע או השתייכות לגזע או למוצא לאומי-אתני;</p>
144 ב.	<p>איסור פרסום הסתה לגזענות (תיקון: תשמ"ו)</p> <p>(א) המפרסם דבר מתוך מטרה להסית לגזענות, דינו – מאסר חמש שנים.</p> <p>(ב) לענין סעיף זה, אין נפקא מינה אם הפרסום הביא לגזענות או לא ואם היה בו אמת או לא.</p>
144 ג.	<p>פרסום מותר (תיקון: תשמ"ו)</p> <p>(א) פרסום דין וחשבון נכון והוגן על מעשה כאמור בסעיף 144ב, לא יראוהו כעבירה על אותו סעיף, ובלבד שלא נעשה מתוך מטרה להביא לגזענות.</p> <p>(ב) פרסום ציטוט מתוך כתבי דת וספרי תפילה, או שמירה על פולחן של דת, לא יראו אותם כעבירה לפי סעיף 144ב, ובלבד שלא נעשה מתוך מטרה להסית לגזענות.</p>
144 ד.	<p>החזקת פרסום גזעני (תיקון: תשמ"ו)</p> <p>המחזיק לשם הפצה פרסום האסור לפי סעיף 144ב כדי להביא לגזענות, דינו – מאסר שנה, והפרסום יחולט.</p>
144 ד2.	<p>הסתה לאלימות או לטרור (תיקון: תשס"ב)</p> <p>(א) המפרסם קריאה לעשיית מעשה אלימות או טרור, או דברי שבח, אהדה או עידוד למעשה אלימות או טרור, תמיכה בו או הזדהות עמו (בסעיף זה – פרסום מסית), ועל פי תוכנו של הפרסום המסית והנסיבות שבהן פורסם, יש אפשרות ממשית שיביא לעשיית מעשה אלימות או טרור, דינו – מאסר חמש שנים.</p> <p>(ב) בסעיף זה, "מעשה אלימות או טרור" – עבירה הפוגעת בגופו של אדם או המעמידה אדם בסכנת מוות או בסכנת חבלה חמורה.</p> <p>(ג) פרסום דין וחשבון נכון והוגן על פרסום האסור על פי הוראות סעיפים קטנים (א) ו-(ב), אינו עבירה לפי סעיף זה.</p>
144 ד3.	<p>החזקת פרסום המסית לאלימות או לטרור (תיקון: תשס"ב)</p> <p>המחזיק, לשם הפצה, פרסום האסור לפי סעיף 144ד2, דינו – מאסר שנה, והפרסום יחולט.</p>
144 ה.	<p>הגשת אישום</p> <p>לא יוגש כתב אישום לפי סימן זה אלא בהסכמה בכתב של היועץ המשפטי לממשלה.</p>
סימן א' 2 עבירות שנאה (תיקון תשס"ה)	
144 ו	<p>עבירות ממניע גזענות או עוינות כלפי ציבור – נסיבה מחמירה (תיקון: תשס"ה)</p> <p>א. העובר עבירה מתוך מניע של גזענות כהגדרתה בסימן א' 1 או של עוינות כלפי ציבור מחמת דת, קבוצה דתית, מוצא עדתי, נטיה מינית או היותם עובדים זרים, דינו – כפל העונש הקבוע לאותה עבירה או מאסר עשר שנים, הכל לפי העונש הקל יותר</p> <p>ב. בסעיף זה "עבירה" – עבירה נגד הגוף, החירות או הרכוש, עבירה של איומים או סחיטה; עבירות של בריונות ותקלות לציבור ושל מטרדים הכלולים בסימנים ט' ו,י,א בפרק זה, ועבירה בשירות הציבור וכלפיו הכלולה בפרק ט' סימן ד', הכל למעט עבירה שהעונש שנקבע לה הוא מאסר.</p>

דמוקרטיה במשבר – סדרת מערכי פעילויות אקטואליים לדיון בכיתה